

VILTVÅRD FÖR ETT
RIKARE LANDSKAP

Viltvård i skogen

Ett varierat skogslandskap med stora inslag av lövträd ger goda förutsättningar för vilt och mångfald.
FOTO: OSCAR LINDVALL

Viltvård i skogen

VILTET ÄR ETT VIKTIGT inslag i skogslandskapet för många människor, inte minst markägare. I denna skrift finns tips på åtgärder som du som markägare kan göra för att gynna viltet inom ramen för skogsbruket. I broschyrerna *Viltvård för klövvilt* och *Viltvård för fältvilt* diskuterar vi mer vad som kan göras av jägaren i samråd med markägaren.

Vad är då viltvård? Enligt jaktlagen är det att med särskilda åtgärder sörja för att viltet får skydd och stöd och att anpassa jakten efter tillgången på vilt. I viltvården ingår alltså bland annat att förbättra livsbetingelserna för en eller flera arter. Det handlar om att förbättra tillgången till föda, skydd och vatten men även att i vissa fall hålla efter rovdjur. En rätt bedriven viltvård gynnar inte bara viltet (däggdjur och fåglar) utan bidrar också mera allmänt till att skapa biologisk mångfald. Viltvård kan också minimera riskerna för skador på åkergrödor och skog.

Att hitta en rimlig avvägning mellan skog och vilt är viktigt. De största effekterna inom viltvården uppnås genom anpassningar i skogsbruket eftersom skogsskötseln årligen omfattar stora arealer. Viltvård är en gemensam angelägenhet för markägare och jägare.

I viltets diet är bärris en viktig och begärlig föda. FOTO: KENNETH JOHANSSON

Livsmiljöerna för viltet i skogen skapas av naturens förutsättningar som topografi, klimat och markförhållanden, men också till betydande del av skogsbruket. Viltet i stort gynnas av en variation i landskapet. Olika ägoslag, åldersklasser, trädslag, kantzoner, bryn och våtmarker bidrar till en sådan variation. Det blir därigenom många livsmiljöer och flera arter kan nyttja samma område.

I skogsskötseln avgörs framtidens skog vid föryngring, röjning och avverkning. Därför är det viktigt att viltvården inkluderas redan vid skogsbruksplaneringen. Det man missar vid till exempel föryngringen i ett skogsområde kan man inte lätt kompensera under de 60-80 åren som skogen växer. För att resultatet ska uppnås krävs planering och systematiskt arbete.

Planering

Vi vill betona värdet av att planera för viltet redan då du planerar för skogsbruket. Många viltarter är stora djur som äter mycket och rör sig över stora arealer. Genom att systematiskt arbeta med viltfrågor, helst i samarbete med grannarna, kan förhållandena göras än bättre för det vilda och därmed för viltet som en resurs i skogslandskapet.

Tjäderns spelplatser är något man ska ta hänsyn till vid avverkning. FOTO: KENNETH JOHANSSON

Avverkning

Vid avverkning ska man ta hänsyn till en del speciella krav som viltarter har. Tjäderns spelplatser, järpens gran- och lövtätningar och fåglars boplatser är exempel på punktojekt som man ska beakta vid planläggning av slutavverkning.

Spara grupper av träd

Det är också bra att lämna träd som rönn, asp, sälg och ek, gärna i grupper. Dessa träd är i unga år begärligt foder för växtätare som harar och hjorddjur. Som gamla träd är de viktiga för bär-, frö- och insektsätande fågelarter, liksom för mängder av småkryp. Särskilt viktigt kan det vara att spara dungar och trädgrupper då avverkningstrakterna är stora. Flera arter av lövträd och grovgreniga tallar kan också bli bra boträd om de tillåts bli tillräckligt gamla.

Om det finns stora ekar i beståndet så är det bra att spara dem. En stor ek kan producera flera hundra kilo ekollon under ett bra ollonår. Ett uppskattat viltfoder för hjorddjur, vildsvin och fåglar!

Grenar och toppar

Dagens skogsbruk, med maskinella avverkningar året runt och tillvaratagande av ris och toppar har inneburit att stora mängder foder som tidigare kunnat nyttjas vintertid av viltet har gått förlorade. Om man har möjlighet att välja tidpunkt så är det bra om slutavverkningar av tall och lövträd förläggs till vinterhalvåret. Genom att vara rädd om topparna och inte köra ner dem med avverkningsmaskinerna kan vi skapa stora mängder attraktivt viltfoder.

Några rishögar spridda över det avverkade området skapar också skydds- och häckningsplatser för flera av våra viltarter.

Bryn erbjuder bra miljöer för viltet. FOTO: MOSTPHOTOS

Skapa bryn och kantzoner

I det moderna skogsbrukslandskapet är bryn och kantzoner mellan skogsbestånd eller mellan skog och jordbruksmark ofta skarpa och har inget tydligt värde för viltet. Vid avverkning finns dock ofta möjlighet att ta ett första steg för att skapa en varierad brynvegetation mot omgivande bestånd, jordbruksmark eller impediment.

Övergången från den öppnare marken mot skogen bör vara gradvis och tillåta ljusinsläpp för att också gynna arter i fältskiktet. Bryn kan man åstadkomma genom att lämna och gynna lövträd och buskar i relativt glesa förband. Många bärande vedartade växter, som rönn, slån, nypon och hägg är lämpliga inslag i brynen och bidrar både med mat och skydd för det vilda. Man kan givetvis även skapa ett bryn av tall eller gran, men man får då vara beredd på att många träd blåser omkull, särskilt gran. Det är ett långsiktigt arbete att med olika skogsbruksåtgärder behålla och skapa värdefulla bryn.

Myrmarker och kantzoner

Området närmast en myr kan ofta vara en bra biotop för tjäder, där finns skydd och kycklingarna kan leta insekter. Där finns också ibland ett lövuppslag som gynnar hjortdjuren. Därför bör man vara rädd om sådana områden, och helst inte hugga igenom dem eller underväxtröja.

Även andra områden med tät granunderväxt kan vara värdefulla, till exempel som skydd för småvilt eller som daglegor för vildsvin. I kantzonen mellan skog och vatten bör en träd- och buskridå, gärna med löv, lämnas till nytta för variationen i landskapet.

Markberedning påverkar bärriset men ger stort lövuppslag. FOTO: FREDRIK WIDEMO

Föryngring

Föryngring styrs i stora drag av de förutsättningarna som naturen ger, till exempel markens bördighet, marktyp, markfuktighet. Det finns dock ofta ett spelrum som kan utnyttjas för att gynna det vilda.

Om man har möjlighet så kan naturlig föryngring under fröträd av tall vara en bra metod för det vilda.

Vid en lyckad självsådd finns stora mängder tallplantor som utgör en god foderresurs. Det är på många marker nödvändigt att markbereda för att lyckas med en självsådd. På de markberedda stråken eller fläckarna kommer även lövträd att etablera sig och även dessa skapar foder och skydd.

När frötallarna ska avvecklas är det bra att göra detta under vinterhalvåret. På så vis kommer frötallarnas toppar viltet till godo. En enda hel frötall innehåller mat för en älg under ett par vinterdygn och några kvarlämnade toppar föder en älg ett dygn.

Om man planterar så är det bra om man inte gör det ända ut i kantzoner, bryn eller fuktiga partier. Där kan man istället låta lövträd självföryngras. Plantering med löv bidrar till mångfalden i våra så vanligtvis barrträdsdominerade skogar.

Självföryngring av tall är en bra metod för det vilda.

FOTO: MADELEINE LEWANDER

Röjning

Vid röjning skapas det framtida beståndet. För viltet är det viktigt att man inte ”städar” för kraftigt vid röjningen.

Rönn, asp, sälg, ek och en tillhör de mest begärliga betesväxterna och ska inte röjas bort eftersom de i allmänhet inte konkurrerar med de trädslag man vill gynna. Ofta håller viltet självt träden i bra beteshöjd, i annat fall kan man toppa dem.

Andra unga löv- eller barrträd som inte konkurrerar med de ur skoglig synpunkt viktigaste träden kan också med fördel lämnas till gagn för viltet och arter som skogsfågel och hare som har stort behov av skydd. Detta innebär också att lövsly mot kantzoner eller i blötare partier ska lämnas.

Röj inte bort betade träd, de är attraktiva för viltet. FOTO: MALOU KJELLSSON

Betade träd

Tidigare betade träd är mer attraktiva för fortsatt viltbete än träd som inte har betats. Därför finns inte någon anledning att röja bort träd som är betade. Hjortdjuren kommer att fortsätta att beta på sådana träd och de kommer inte att konkurrera med de träd man vill gynna.

Toppröjning

Toppröjning (högröjning) är en metod som är intressant både ur skoglig synpunkt och för viltet. I korthet går den ut på att röstammarna kapas på 1-1,5 meters höjd istället för nära marken. Avsikten är att de toppade röstammarna ska hamna rejält på efterkälken och självdö när beståndet så småningom sluter sig. Dock, vid lågt betetryck eller för liten höjdskillnad mellan toppade träd och huvudstammar finns det en risk att de toppade träden kan börja konkurrera med huvudstammarna igen.

De olika trädslagen skiljer sig åt i förmåga att överleva och reparera en skada. Tall, björk och asp skjuter inte några nya skott från stammen om de toppas. Därför måste man alltid se till att man lämnar kvar tre till fyra levande grenvarv. En del lövträdsarter är däremot stamskottsproducerande. Det innebär att nya skott växer ut från stammen när toppen kapats bort. Ek, sälg, vide, rönn och ask är exempel på stamskottsproducerande arter.

Ur fodersynpunkt lämpar det sig inte att använda toppröjning av unggran eftersom de inte erbjuder något viltfoder och inte dukar under av ljusbrist. Toppning av gran kan dock ge goda skyddsmiljöer.

Gallring

Vid gallring i barrbestånd kan viltet gynnas genom att spara döda eller levande lövträd, att underväxt sparas och att man så långt möjligt gynnar bärris och ljung.

Blåbär är den viktigaste växten vi har för viltet i skogen. De flesta av våra jaktbara vilt, som hjortdjur, björn, räv och mård, betar av blåbärriset. Våra skogsfågelarter äter i kycklingstadiet insekter på blåbärriset och de vuxna fåglarna plockar även blad och bär från riset. Blåbär gynnas av upp-
vuxen men inte alltför tät skog, den får gärna ha mindre luckor.

Kan man välja tidpunkt för gallring så är det en fördel om den förläggs till vintern. Då skapas under just den vintern extra föda, främst för hjortdjuren.

Finns det ekar i gallringsbeståndet så bör man frihugga dessa. Eken är känslig för konkurrens och tål inte att granar växer upp i kronan. Och det kan inte nog betonas att i södra Sverige är eken ett viktigt trädslag för många djurarter.

Blåbärris är den viktigaste växten i skogen för viltet.

FOTO: MALOU KJELLSSON

Kärrkanter är värdefulla miljöer för bland annat skogshöns. FOTO: KENNETH JOHANSSON

Våtmarker

20 procent av landets yta består av våtmarker som mossar, kärr, sumpskogar, småvatten och strandmiljöer. En stor del av de ursprungliga våtmarkerna har dock försvunnit genom dikning och uppodling. Många av våtmarkerna är artrika och innehåller arter eller miljöer som är särskilt värdefulla för viltet. Lövsly för hjortdjuren, tuvull, starr och insekter för skogsfåglar och spelplatser för orre är några exempel. Strandmiljöer och grundare vattensamlingar är också livsmiljöer för många fåglar som änder och vadare.

Det finns alltså ett stort behov av att beakta våtmarkerna, både vid skogsbruksplaneringen och när man genomför åtgärderna. Avverkning, röjning, byggande av skogsbilvägar, körning med skogsmaskiner och dikning/dikesrensning kan göras eller undvikas på sådant sätt att våtmarken och dess organismer gynnas.

Skogsbilvägar

Vägkanter är slyrika och solbelysta miljöer. Vissa begärliga foderväxter, som asp och videarter är ofta vanligare längs vägkanter än i till exempel ungskogar. Därigenom finns en potential för att skapa goda foderstråk. Tätt återkommande röjningar gör dock att det inte hinner skapas så mycket viltföda. En anpassning av intervallen mellan röjningar kan gynna viltet.

På många håll kan också en breddning av vägkanterna förbättra både vägens egenskaper och förhållandena för viltet. Friställande av vissa träd längs vägkanter kan vara positivt för viltet och för den biologiska mångfalden i övrigt.

Kraftledningsgator kan producera mycket viltfoder om de sköts på rätt sätt. FOTO: BERNT KARLSSON

Kraftledningsgator

Kraftledningsgator är oftast mycket lämpliga områden för viltvårdsåtgärder. Såväl plantering som selektiv röjning, toppning och gödsling kan med fördel utföras i kraftledningsgator, dock måste man få tillstånd från nätbolaget.

Enligt data från Riksskogstaxeringen vid Sveriges lantbruksuniversitet finns det i landet cirka 154 000 hektar kraftledningsgator som är bredare än fem meter inom produktiv skogsmark. Detta motsvarar 0,65 procent av landets produktiva skogsmarksareal. Det innebär att på 1 000 hektar finns det således i genomsnitt över sex hektar kraftledningsgata, men variationerna är stora mellan olika områden.

Viltvård för ett rikare landskap

Viltvårdsserien ”Viltvård för ett rikare landskap” togs fram 2008-2010. Efter ett beslut på förbundsstämman 2022 har serien uppdaterats 2024 och två nya delar har kommit till. Projektgruppen, som utöver författarna arbetat med uppdateringen, är Lars Persson, Anders Åkerman, Bernt Karlsson, Niklas Lundberg, Michael Andersson, Elias Turesson och Fredrik Jönsson. Mer information om viltvård hittar du på jagareforbundet.se/viltvard. Där finns fler praktiska tips och där kan du också ladda ner de övriga broschyrerna.

© Svenska Jägarförbundet 2024

Foto omslag: Anna Larsson/Mostphotos och Mostphotos

Viltvård för ett rikare landskap
Fredrik Widemo

Stödutfodring av vilt
Poul-Erik Jensen

Viltvård för fältvilt
Poul-Erik Jensen

Uppfödning och utsättning
Poul-Erik Jensen

Viltvård i odlingslandskapet
Poul-Erik Jensen

Predatorkontroll – jakt och fångst
Bernt Karlsson

Viltvård för klövvilt
Roger Bergström och Göran Bergqvist

Återskapa och vårda våtmarker
Hans von Essen

Viltvård i skogen
Roger Bergström och Göran Bergqvist

Viltvård för alla
Bernt Karlsson och Malou Kjellsson

Tillsammans gör vi skillnad

Stötta jakt, viltvård och biologisk mångfald genom ditt medlemskap i Svenska Jägarförbundet.

Skanna koden eller gå in på
blimedlem.jagareforbundet.se
för att registrera ditt medlemskap.

Svenska Jägarförbundet